

ȘCOALA - AGENT DE SOCIALIZARE
Teorii, particularități, practici

Adriana RÎȘNOVEANU

ȘCOALA - AGENT DE SOCIALIZARE
Teorii, particularități, practici

EDITURA UNIVERSITARĂ
București

Coperta: Angelica Mălăescu

Copyright © 2010
Editura Universitară
Director: Vasile Muscalu
B-dul Nicolae Bălcescu 27-33,
sect. 1, București.
Tel./Fax. (021) 315.32.47 / 319.67.27
www.editurauniversitara.ro.
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

EDITURĂ RECUNOSCUTĂ DE CONSILIUL NAȚIONAL AL
CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE DIN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR
(C.N.C.S.I.S.)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

RÎȘNOVEANU, ADRIANA

Școala : agent de socializare / Adriana Rîșnoveanu. –

București : Editura Universitară, 2010

ISBN 978-606-591-024-9

37

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate Editurii Universitare.

Distribuție: tel/fax: (021) 315.32.47
(021) 319.67.27
comenzi@editurauniversitara.ro

ISBN 978-606-591-024-9

MOTTO:

Fiecare om este ca toți ceilalți...

ca mulți alții...

ca nimeni altul...

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	9
PREFAȚĂ	11
INTRODUCERE	13
CAPITOLUL 1	
PROBLEMATICA SOCIALIZĂRII	21
1.1. Omul – ființă socială	21
1.2. Definirea conceptului de SOCIALIZARE.....	22
1.3. Concepte corelative: socializare, aculturație, enculturație.....	34
1.4. Diferențieri conceptuale: socializare – educație	36
1.5. Socializare – manipulare – îndoctrinare	44
1.6. Stadiul cercetărilor actuale în România privind socializarea în spațiul școlii	49
1.7. Concluzii	53
CAPITOLUL 2	
TEORII ȘI PARADIGME ÎN ABORDAREA SOCIALIZĂRII	55
2.1. Principalele opțiuni teoretice în abordarea socializării	55
2.2. Teorii de inspirație sociologică.....	60
2.2.1. Paradigma deterministă	60
2.2.2. Paradigma interpretativă	81
2.3. Teorii de inspirație psihologică	94
2.3.1. Paradigma cognitiv-constructivistă	94
2.3.2. Paradigma dinamico-afectivă	104
2.4. Concluzii	111
CAPITOLUL 3	
ETAPELE ȘI AGENȚII SOCIALIZĂRII	114
3.1. Etapele socializării	114
3.1.1. Etapa micro-socializării	117
3.1.2. Etapa mezo-socializării	119
3.1.3. Etapa macro-socializării.....	120
3.1.4. Articularea etapelor socializării.....	121
3.2. Agenții socializării	123
3.2.1. Familia	124
3.2.2. Școala	136

3.2.3. Grupul de egali.....	141
3.2.4. Mass-media	144
3.2.5. Alți agenți implicați în socializare.....	148
3.3. Concluzii	151
CAPITOLUL 4	
SPECIFICUL PROCESULUI DE SOCIALIZARE	
ÎN ȘCOALĂ	153
4.1. Școala – o instituție în schimbare	153
4.2. Particularități ale rolului socializator al școlii	162
4.3. Cum se învață în școală „meseria de elev”?	172
4.4. Socializarea în clasa de elevi.....	176
4.4.1. Resursele socializării.....	176
4.4.2. Interacțiuni profesori - elevi.....	180
4.4.3. Interacțiuni elevi - elevi.....	189
4.5. Alți factori specifici școlii implicați în socializare	196
4.5.1. Conținuturile	196
4.5.2. Strategiile didactice	199
4.5.3. Evaluarea	201
4.6. Practici de socializare în școală	204
4.7. Autonomia – scop și mijloc al socializării în școală.	
Modelul pedagogic al dobândirii autonomiei.....	210
4.8. Obstacole în socializarea pe timpul școlarității.	
Implicații practice	220
CAPITOLUL 5	
REZULTATELE UNUI DEMERS DE CERCETARE PRIVIND	
ASPECTE ALE SOCIALIZĂRII LA NIVELUL LICEULUI .	225
5.1. Prezentarea generală a cercetării	225
5.2. Obiectivele cercetării.....	227
5.3. Ipotezele cercetării	228
5.4. Rezultate și concluzii în urma cercetării.....	229
CAPITOLUL 6	
CONCLUZII FINALE, IMPLICAȚII ȘI PROPUNERI.....	255
ANEXE	260
BIBLIOGRAFIE.....	284

CUVÂNT ÎNAINTE

O carte despre socializare, în general, și despre rolul particular al școlii în socializarea tinerilor, în particular, este totdeauna binevenită, cu atât mai mult cu cât lucrările din spațiul științelor educației care abordează aceasta tematică sunt relativ rare.

Conceptul de socializare are o istorie sinuoasă și contradictorie. Acest fapt se datorează, în mare măsură, echivalenței stabilite de A. Giddings între termenul german “vergesellschaftung” (asociere, integrare într-un sistem de relații sociale) cu cel englezesc de “socialization”, care a condus la considerarea socializării, cu precădere, ca proces de integrare în grupurile sociale, acest aspect reprezentând doar o dimensiune a procesului de socializare. Date fiind aspectele sale multiple și complexitatea sa, procesul socializării este revendicat, în prezent, de mai multe domenii științifice – sociologie, psihologie socială, antropologie, etnografie, pedagogie, ceea ce face dificilă abordarea sa integrală într-o lucrare.

Gădesc, de aceea, cu atât mai îndrăzneț opțiunea Adrianei Rîșnoveanu de a trata o astfel de problemă într-o manieră cvasimonografică, focalizată cu precădere pe analiza funcției socializatoare a școlii. În ce măsură își realizează școala aceasta funcție în condițiile în care centrul de greutate al al activității școlare îl constituie transmiterea cunoașterii, adică funcția cognitivă? Au profesorii conștiința clară a rolului socializator al școlii și al lor ca agenți semnificativi în acest proces? Cum definesc și cum înțeleg cadrele didactice socializarea și cum se reflectă acest lucru în practicile lor educaționale? Există în școală acțiuni socializatoare explicite și sistematice, în afara celor de tip instructiv și ce pondere au ele? Care sunt practicile de socializare prezente în școala românească? Iată doar câteva dintre întrebările cărora autoarea încearcă să le dea răspunsuri așa cum rezultă ele dintr-o remarcabilă cercetare pe care a realizat-o.

Autoarea își întemeiază demersul pe constatarea, aproape generală, că preocupările școlii pentru socializarea elevilor sunt marginale și nu fac parte dintr-un proiect educațional convingător. Socializarea elevilor este, mai degrabă, rezultatul indirect și insuficient conștientizat al activităților didactice realizate de profesori. În multe privințe, socializarea elevilor se realizează în familie și, mai

ales, în mediile nonșcolare numite de J.Bruner antișcoli datorită efectelor lor nocive în plan educațional.

Prin diversitatea ocaziilor de socializare prezente în clasa de elevi, școala constituie unul dintre agenții de socializare cei mai semnificativi. Dar aceste resurse sunt utilizate și valorificate incomplet și unilateral, cu predilecție în direcția integrării și conformării elevilor la sistemul normativ al culturii școlii. Practicile de socializare sunt dominant normative și, adesea, coercitive. Practicile care să dezvolte autonomia comportamentală, care să contribuie la construcția identității sociale a elevului, să-l personalizeze în mediul școlar și social sunt relativ rare în școală. Autoarea a consacrat o analiză specială, în cartea pe care ne-o prezintă, uneia dintre valorile centrale care ar trebui să fie intens prezentă în procesul de socializare a elevilor și anume „autonomia”, corelată cu spiritul critic și creativ .

Este curios cât de puțin este conștientă școala de rolul său socializator, de amploarea și importanța acestuia. Investigând opinia profesorilor privind misiunea școlii, autoarea constată că într-o proporție de peste 90% dintre aceștia consideră că funcția principală și cea mai importantă a școlii este cea cognitivă.

Adriana Rîșoveanu ne prezintă o carte care tratează o tematică foarte actuală în care cititorul, fie el cercetător, cadru didactic, părinte, elev, dar și decident în privința politicilor educaționale, găsește răspunsuri consistente și argumentate la multe dintre problemele cu care se confruntă școala românească.

Cartea cuprinde o parte teoretică de o calitate indiscutabilă, dar și analize remarcabile privind practicile școlare de socializare. O recomand, de aceea, cu căldura cititorului, oricare ar fi acesta.

Prof.univ.dr. Emil Păun

PREFAȚĂ

O lucrare despre școală și despre rolul acesteia în socializarea elevilor este în acest moment bine venită. Socializarea indivizilor, adică pregătirea acestora pentru a se integra în social, constituie o problemă de mare actualitate, cu atât mai mult atunci când este privită din perspectiva școlarizării.

Se vorbește mult, se scrie destul dar...nu se aduc suficiente idei care să clarifice practicile și să determine înțelegerea reală a responsabilității enorme ce revine școlii ca organizație, privind integrarea socială a copiilor.

Această lucrare este în ansamblul ei o construcție extrem de valoroasă prin informațiile furnizate dar și prin ideile bine conturate și corect exprimate și propune o abordare personală plină de inovație și reflecție, coerentă și concretitudine cu ancorare în spațiul românesc.

De la început te uimește plăcut tonul lucrării, tendința de a analiza pentru a extrage esențele, dorința de a aduce un punct de vedere științific dar și sincer, personal, coerent și interesant.

Pe ansamblul ei lucrarea este abordată ca o cercetare cu ipoteze și obiective pe care le urmărește cu insistență dar și cu un ton și un limbaj deschis și abordabil care te fac să simți implicarea personală în demonstrația construită. Mărturisesc că am citit cu plăcere motivația temei și astfel am deschis capitolele lucrării convinsă că nu voi fi dezamăgită. Premisele de la care se pornește sunt următoarele:

- școala este un spațiu al responsabilității, din perspectiva socializării;
- școala este un spațiu privilegiat al procesului de socializare.

Ipotezele se descriu legat de politica școlară dar și de dezvoltarea practicilor de care sunt responsabili profesorii și climatul favorabil sau nu al instituției școlare.

Pornind de aici, autoarea își construiește investigația teoretică și practică a socializării precum și analiza specificului școlii ca instanță de socializare și finalizează cu elaborarea unor recomandări privind activitățile de dezvoltare profesională a cadrelor didactice, managerilor și altor categorii de personal din învățământ.

Prezentarea teoriilor și paradigmei în abordarea socializării reușește să descrie un tablou complex și coerent al modelelor celor

mai cunoscute: determinismul, paradigma interpretativă, cea constructivist-cognitivă și cea dinamico-afectivă.

Stilul corect și coerent al descrierilor științifice se împletește cu observațiile și analizele autoarei, care oferă concluzii și interpretări personale ce aduc un aer de noutate și îndeamnă la reflecție. Analiza lucrării trece prin prezentarea detaliată a etapelor și agenților socializării pentru a ajunge la tema centrală: specificul procesului de socializare în școală. La acest nivel instituția școlară este prezentată ca o instituție în schimbare, cu particularități legate de interacțiunile pe care le propune și pe rolurile sociale exercitate de actorii care o populează. Mi se pare interesant modul în care este analizată dezvoltarea practicilor de socializare, modelul pedagogic al dobândirii autonomiei individuale precum și sublinierea deficiențelor socializării școlare și implicațiile practice ale acestora.

Cercetarea aplicativă prezentată privește aspecte ale socializării la nivelul elevilor de liceu. Pornind de la idealul educațional al școlii românești, profilul absolventului învățământului obligatoriu, ca și cel al absolventului de liceu, lucrarea realizează o analiză calitativă de conținut pentru a identifica elementele de socializare ce transpar la nivelul acestor documente de politică școlară, și pe care liceul este chemat să le realizeze. Legat de programele școlare, analiza trece prin valorile și atitudinile promovate de diferitele discipline de învățământ, tipurile de activități de învățare recomandate a fi organizate, în legătură cu competențele specifice, precum și sugestiile metodologice formulate în finalul acestor programe.

Forte relevant este scoasă în evidență atitudinea profesorilor ca element central în procesul de socializare precum și nevoia de programe țintite spre obiective concrete de socializare. Concluziile lucrării creionează un model al absolventului în același timp cu sublinierea nevoii de reconsiderare a procesului de socializare ca extrem de important în context școlar.

Cartea te îndeamnă să o citești pentru ca prezintă un amestec interesant și logic de știință, sensibilitate, inovație, analiză pertinentă și coerentă în abordarea temei, pentru opiniile exprimate, pentru alegerea argumentelor dar și pentru propunerile concrete de îmbunătățire.

Prof.univ.dr. Ecaterina Vrășmaș

INTRODUCERE

1. Sămânța epistemologică a demersului teoretic și de cercetare practică al prezentei lucrări se găsește în audierea cursului „*Sociologia educației*” susținut de profesorul Emil Păun în amfiteatrele Facultății de Pedagogie a Universității București, în anul 1997. „*Socializarea*” sau „*devenirea socială a omului*” mi-a apărut atunci, ca și acum, o adevărată provocare ce stă în fața școlii românești, fără ca aceasta să o poată percepe de cele mai multe ori din cauza narcisismului ei intelectualist, devalorizat de glasurile auzite ale dascălilor, dar promovat de practicile lor nevăzute, până la nivel de politică implicită de sistem. Diconul „mai bine un cap bine făcut decât unul plin”, în sensul promovării laturii formative a învățământului, este suportat în continuare doar de albul hârtiei, dar puțin „luat în seamă” de slujitorii școlii. Prin urmare proiectul „Școala ca agent de socializare (practici de socializare în școala românească)” a prins atunci „rădăcini” și a ajuns la maturitatea „copacului” prin actualul demers științific, în speranța oferirii unor idei și soluții valoroase pentru dascăli în demersul lor de formare a unor OAMENI.

2. Un al doilea punct de plecare în abordarea acestei teme generoase este și experiența concretă, de observare a destinelor sociale ale absolvenților Facultății de Pedagogie, promoția 1998, care a determinat, în ce mă privește, demolarea unui mit (construit în socializarea primară din sânul familiei și pe primele trepte ale școlarității): succesul academic, tradus în note bune și foarte bune, în aprecierea deosebită a profesorilor din anii de școală și de facultate nu determină în mod univoc și absolut succesul în cariera profesională. Performanța intelectuală este doar un factor în multitudinea de factori care pot genera succes. Dacă această dimensiune se conturează prin exersarea planului intelectual al formării specialistului, celelalte elemente care contribuie la succes (imaginea pozitivă de sine, stima de sine, identitatea profesională, capitalul social, inteligența interpersonală, abilitățile de comunicare, identificarea oportunității și valorificarea ei, într-o expresie abilitățile sociale) presupun un intens proces de socializare ca *elev* și *student* și, implicit, ca *viitor profesionist* într-un domeniu particular al cunoașterii. Elevii și studenții care au știut să-și managerieze propria socializare și au îmbinat echilibrat „învățarea academică” cu „exersarea vieții de

student în multiple alte planuri” au avut argumente mai multe și mai solide în fața propriilor opțiuni de carieră. Ceea ce a înclinat balanța în favoarea lor au fost tocmai competențele sociale și de interacțiune interpersonală pe care ei le-au dobândit în paralel cu formarea academică. Acesta a reprezentat încă un argument care m-a determinat să mă apropiu de procesul socializării la nivelul instituției școlare, cu dorința surprinderii mecanismelor care îl guvernează și a optimizării lor pentru majorarea beneficiilor.

3. Actualitatea temei abordate în cadrul prezentei lucrări este justificată și de realitățile societății românești. În ansamblul ei societatea românească suferă, din ce în ce mai mult, din cauza lipsei reperelor autentice, din cauza unui vid de educație pentru viața alături de ceilalți și împreună cu ei. Falsității valorilor așa-zis „civice” promovate în perioada comunistă îi este opusă acum starea demisionară a acelorași valori. Statusuri și roluri fundamentale pentru viața de adult a viitorilor absolvenți ai școlii sunt ignorate sau prea puțin abordate de educația formală: nu se dau informații, nu se definesc probleme, nu se dezbat cazuri, nu se imaginează soluții.

Cine ne inițiază în abc-ul „meseriei de părinte”? Cine ne învață cum să ducem o viață de calitate? Cum aflăm să ne exercităm statutul de „membru al comunității”? Dar cum să devii un „participant civilizat” la trafic? Cine ne pregătește pentru viața reală în care vom ființa după terminarea studiilor?

Ca un paradox, în ultima vreme mass-media a devenit un mijloc prin care se face educație pentru „meseria de părinte” (vezi Super Nany sau spoturile publicitare care îi îndeamnă pe părinți să nu-și mai bată copiii, să nu-i abandoneze în fața televizorului, să nu-i mai expună violenței casnice), pentru statutul de „participant în trafic” (vezi campania „Hoo cu tata! O campanie împotriva bizonilor din trafic”, „Poate trăiești, dar poți trăi cu asta?”, educația tinerilor motocicliști), pentru atitudinea ecologică, de respect pentru un mediu curat etc.

Putem spune, fără teama de a fi subiectivi, că socializarea indivizilor, adică pregătirea lor pentru a trăi în social (care se referă atât la planul public cât și la planul privat al existenței), este o problemă de mare actualitate tocmai prin ignorarea abordării ei sistematice și conștiente la nivelul școlii. Trebuie să fii un mare norocos ca pe parcursul traseului tău școlar să întâlnești profesori -

model care îți vor marca în sens pozitiv existența, care se vor ocupa de mintea și de sufletul tău, de capacitățile tale intelectuale și de caracterul tău, de viața ta de școlar dar și de cea de viitor adult, în egală măsură. Viața pentru care actualii elevi se pregătesc are mult mai multe nuanțe decât este școala românească pregătită să prezinte. Bagajul de cunoștințe și deprinderi, majoritatea de tip intelectual, trebuie să fie îmbogățit de cultivarea intereselor, generarea trebuințelor de creștere, promovarea valorilor autentice în plan vizibil, producerea de sentimente, formarea atitudinilor și conduitelor ce pun în armonie individul cu sine și cu planul social al existenței lui.

Criza axiologică este cu atât mai profundă cu cât în multe familii părinții se tem să își educe proprii copii în spiritul promovării adevăratelor valori: generozitate, altruism, cinste, dreptate, onoare, toleranță etc. Există teama că aceste valori sunt mai degrabă apanajul unor indivizi sortiți eșecului sau că ele le vor aduce multă suferință celor care le promovează în raporturile sociale. Raționamentul părinților se bazează pe receptarea unei realități exterioare familiei în care antivaloriile par a fi căi de succes în viață.

În acest context, școlile multiplică, voit sau nu, conștient sau inconștient, un raționament similar. Majoritatea școlilor s-a retras în spatele afișării performanței academice, de tip intelectual ca suprema dovadă a calității serviciilor educaționale. Cu cât procentul celor admiși la liceu sau la facultate este mai mare, cu atât școala își dovedește mai bine puterea educativă, calitatea actului didactic. Se diferențiază oare o astfel de școală de o alta care are forță de modelare a preferințelor valorice, atitudinale și acționale ale elevilor săi și ale părinților acestora? Contează oare dacă școala respectivă este un punct tare al comunității din care face parte, dacă ea reușește să emane „educație” dincolo de porțile ei și pentru viața comunitară?

Prinse în această dilemă a orientării axiologice juste, familia și școala aruncă una asupra celeilalte responsabilitatea acțiunii. Atitudinea de așteptare ca cealaltă instituție să acționeze diluează în ambele cazuri sentimentul responsabilității, pe de o parte, iar pe de altă parte face ca în multe cazuri niciuna să nu aibe vreo inițiativă. Devenirea socială rămâne în acest caz, la discreția

hazardului, a acțiunii involuntare, a subiectivului, sau este preluată de surse alternative ce compensează, pozitiv sau negativ, nevoia de repere și modele acționale: mass-media și internetul, cercurile de prieteni, gașca, strada.

4. Un alt argument ce susține actualitatea temei este unul de natură cantitativă: pe de o parte faptul că în mod obiectiv timpul petrecut de elevi în școală s-a mărit constant (perioada școlarității obligatorii este acum de 10 ani, plus anul pregătitor de grădiniță), pe de altă parte faptul că școala este de masă, adică un număr foarte mare de copii trec zi de zi pragul școlilor. În același sens, al timpului prelungit petrecut în spațiul fizic și mental al școlii, înregistrăm practica fenomenului „after school”. Este ales ca variantă de supraveghere a propriilor copii mai ales de către părinții foarte ocupați din marile orașe. Iată o altă cale prin care timpul, petrecut în forme instituționalizate școlare, se prelungește. Prin urmare, socializarea în cadrul instituției școlare capătă alte dimensiuni și altă importanță și din această perspectivă. Este firesc, deci, să ne întrebăm dacă școala conștientizează impactul pe care îl are, voi sau nu, în devenirea socială a elevilor (nu doar în cea de natură intelectuală) și ce resurse mobilizează pentru optimizarea acestui demers.

5. Ultimul argument pe care dorim să-l invocăm pentru susținerea abordării acestei teme decurge din faptul că în literatura de specialitate problematica socializării este abordată, în mod preponderent, din perspectivă sociologică, predominant descriptivă, constatativă, fără a se pune problema unei intervenții voluntare, cu rol ameliorativ sau de optimizare. Din acest punct de vedere considerăm benefică și de un real interes o abordare de tip pedagogic a procesului de socializare. Ne interesează în ce măsură educatorii pot formula obiective ale procesului de socializare în cadrul școlii, pot imagina strategii de atingere a acestor obiective pentru a obține rezultate pozitive și efecte benefice pentru elevi și colectiv, în postura lor de membri ai organizației școlare, dar și de membri ai societății în ansamblu. Demersul nostru s-a dorit unul formativ, cu caracter intenționat și sistematic, de schițare a unei abordări pedagogice a socializării prin intermediul școlii.

Premisele de la care am pornit în construirea demersului nostru științific sunt următoarele:

1. **Școala reprezintă un spațiu cu mare responsabilitate în realizarea socializării** deoarece:
  - a. Școala face o punte între două etape importante în socializare: socializarea din spațiul familial (micro-socializarea) și socializarea din macro-spațiul social (macro-socializarea). Ea se interpune ca etapă de trecere de la dependență la autonomia individului, fiind zona în care copiii și adolescenții experimentează grade diferite ale autonomiei. Reprezentând un pasaj de trecere între familie și societate, școlii îi revine sarcina de a continua sau a corecta efecte ale micro-socializării (cei 7 ani de acasă!) și de a genera achiziții în planul socializării care să pregătească indivizii pentru abordarea etapei post-școală, atunci când tinerii iau decizii majore în ceea ce privește viața publică (planul profesional: alegerea unei facultăți, sau inserția în piața muncii, profesia viitoare, cariera; planul civic: implicarea în probleme sociale, inițiative de natură civică, comportamentul politic, problema responsabilității) și viața privată (întemeierea unei familii, relațiile cu prietenii, dobândirea statutului de părinte, preocuparea pentru calitatea vieții). De aceea, în procesul de socializare, școlii îi revine sarcina cooperării strânse cu familiile copiilor și conectării ei la problematica de actualitate a societății în care funcționează, astfel încât produsele ei să fie gata de *funcționare* într-un mediu global, a cărui valoare fundamentală este autonomia deplină a indivizilor față de familia de origine.
  - b. Școala are responsabilitatea atingerii unor finalități explicit formulate de către organismele oficiale, în lumina politicilor educaționale promovate la nivel național. Aceste finalități vizează toate laturile personalității umane, inclusiv devenirea socială a persoanei (socializarea);
  - c. Societatea românească, la nivel oficial, formal, funcționează încă pe principiul atestării cunoștințelor și competențelor în plan academic, profesional. Dar realitatea concretă demonstrează faptul că o importanță deosebită pentru inserția socială optimă o reprezintă competențele în plan social, interacțional (cunoașterea comportamentelor subsumate diverselor roluri cu care noi ne întâlnim în viața de zi cu zi,

abilitățile noastre comunicaționale, capacitățile empaticе, asertive, capacitatea de a înțelege contexte interacționale și de a ne ghida reacțiile după informațiile receptate din mediu, astfel încât să micșorăm „pierderile sociale” și să „maximizăm câștigul social”). Școala este instituția care poate și trebuie să vizeze atât zona academicului, a cunoștințelor și competențelor de nivel intelectual, dar și zona socialului, a cunoștințelor și competențelor de nivel interacțional, a exersării unor roluri diferite, nuanțate, subsumate statutului de elev, care, în același timp, reprezintă un viitor adult.

2. Școala reprezintă un spațiu privilegiat al socializării deoarece:

- a. Școala reprezintă un spațiu al învățării, al experimentării, al dreptului la încercare și eroare, al „creșterii” indivizilor, al posibilităților multiple oferite elevilor în condițiile unui confort social și psihologic de către universul adulților. În timpul școlarității copiii sau tinerii se bucură de un statut aparte: pe de o parte, acela al securizării lor din anumite puncte de vedere (de către adulți care îi sprijină, le oferă consiliere, le formulează păreri, îi ghidează, îi supervizează etc.) și pe de altă parte, acela al posibilității acționării în scopul învățării, al uceniciei (care presupune dreptul de a încerca și dreptul de a greși). Rezultatele bune sunt contabilizate de către actorii direct implicați (elevii evoluează), iar cele mai puțin bune pot fi analizate și remediate cu ajutorul adulților profesioniști (profesorii, conducerea școlii). Odată părăsit spațiul școlarității, indivizii acționează pe cont propriu, fără asistența „profesioniștilor educației”
- b. În școală copilul întâlnește un grup de covârșnici (egali) cu care are interacțiuni multiple, adeseori desfășurate fără controlul adulților (în pauze, în activități de grup, în interacțiunile din activitățile extracurriculare etc.). Astfel în clasa de elevi copilul experimentează o societate în miniatură, guvernată după legi sociale general valabile, dar și după legi proprii, rezultate din interacțiunile membrilor ce ajung

împreună la o normativitate considerată acceptabilă și benefică din perspectiva valorilor grupului.

- c. În școală copilul întâlnește alți adulți decât cei al căror rol socializator a fost activ în perioada preșcolară (părinți, rude, prieteni de familie, vecini, educatoare etc.). Cadrele didactice din școală sunt considerați profesioniști ai educației, prin urmare acțiunile lor se desfășoară în mod fundamentat științific, intenționat, sistematic, conform unor scopuri determinate, folosind mijloace multiple, metode adecvate și evaluând rezultatele obținute pentru a îndruma și asista copilul în procesul devenirii sale;
- d. Școala reprezintă acum o resursă comunitară. Ea face parte dintr-o comunitate cu care are strânse legături de colaborare. Rezultă de aici că elevii unei școli pot fi implicați în multiple alte activități ce presupun interacțiuni sociale, formularea de inițiative în plan social, asumarea unor responsabilități cu privire la acțiuni derulate în colaborare sau pentru comunitate. Câmpul social în care pot avea loc acțiuni cu efect socializator devine mai larg și dispune de resurse de acțiune multiple.

Lucrarea de față oferă o imagine comprehensivă și exhaustivă asupra procesului socializării, în general, și asupra specificului acestui proces în cadrul școlii, în special. Aspectul ce merită subliniat, din punct de vedere teoretic, este abordarea acestui proces din perspectivă formativ – educativă, din poziția unui pedagog ce-și pune întrebări și propune soluții cu privire la modul în care socializarea în spațiul școlii poate deveni într-o mai mare măsură explicită, predominant voluntară, sistematică, coerentă, orientată către finalități determinate, cu privire la modul în care rezultatele și efectele socializării pot fi optimizate, orientate pozitiv spre beneficiul atât al indivizilor (elevilor), cât și a socialului (fie că se cheamă clasa de elevi sau societatea în ansamblu).

Prin aducerea în prim plan a rolului școlii în socializarea indivizilor dar și a specificului proceselor socializante ce au loc în școală, abordarea pe care o propunem se înscrie în paradigma postmodernistă de interpretare a educației. Noua paradigmă proclamă libertatea sensurilor, promovarea diversității, a detaliilor și nuanțelor în explicarea realității sociale și individuale, evitarea formulărilor rigide, raționaliste, refuzând perspectiva epistemologică conform căreia știința stă pe o bază fermă de fapte observabile.

Postmodernismul este o critică a modernității ce s-a epuizat ca experiență, ca mod de cunoaștere, ca realitate a lumii sociale. Trecerea de la modernism la postmodernism este pe deplin ilustrată de trecerea de la „modelul deficienței” la „modelul diferenței”, de la acceptarea sumei nule (câștig – pierdere) la promovarea sumei pozitive (câștig 1 – câștig 2) în relațiile interpersonale.

Realizând o „*lectură a educației prin grila postmodernității*” (Păun, Potolea, coord., 2002, 13 – 24), profesorul Emil Păun aduce în prim plan interogări cu privire la raporturile dintre școală și societate, dintre reproducere și inovație în educație, dintre individ și instituție, cu privire la țelurile finale ale școlii și rolul ei în plan societal și individual. În acest spirit, lucrarea noastră își propune să atragă atenția asupra faptului că școala contemporană funcționează în alt timp, în alt spațiu, pentru tineri cu alte nevoi și aspirații decât cei de acum zece, douăzeci de ani și pentru un alt tip de societate. Practicile se cer schimbate și adaptate vremurilor și oamenilor noi, astfel încât școala să își argumenteze rolul actual și să iasă din circuitul birocratic al existenței în sine ca scop.

Perspectiva noastră de abordare dorește să conștientizeze cadrele didactice, managerii școlari, elevii, părinții că atât pregătirea în plan intelectual cât și formarea în plan social reprezintă fațete ale aceluiași proces: formarea elevilor pentru viitor. A desfășura activități cu rol socializator sau a-ți proiecta activitatea la clasă, promovând într-o mai mare măsură interacțiunile sociale și formarea la elevi a abilităților sociale, nu poate avea decât efect pozitiv pentru toți beneficiarii: elevi, profesori, clasa de elevi, școală, comunitate, societate.

Fără a avea pretenția că am epuizat repertoriul domeniilor de analiză care ar fi fost interesant de investigat în problematica socializării prin intermediul școlii, considerăm că prin concluziile la care am ajuns și propunerile făcute am contribuit la o mai bună cunoaștere a practicii socializării elevilor.

CAPITOLUL	1	PROBLEMATICA SOCIALIZĂRII
	1.1.	Omul – ființă socială
	1.2.	Definirea conceptului de SOCIALIZARE
	1.3.	Concepte corelative: socializare, aculturație, enculturație
	1.4.	Diferențieri conceptuale: socializare - educație
	1.5.	Socializare – manipulare - îndoctrinare
	1.6.	Stadiul cercetărilor actuale în România privind socializarea în spațiul școlii
	1.7.	Concluzii

1.1. OMUL – FIINȚĂ SOCIALĂ

OMUL este, prin natura lui, o ființă socială. Viața sa este puternic socializată, culturalizată, impregnată de simboluri, valori, coduri, norme, moduri de „se cade...”, moduri de „nu se cade...”, patternuri atitudinale și comportamentale. Existența omului nu poate fi gândită și realizată în afara grupurilor sau interacțiunilor sociale. Cazurile celebre ale unor copii găsiți în izolare, crescuți fie printre animale (a se vedea cazul fetițelor Amala și Kamala, găsite în sălbăticie, trăind alături de o haită de lupi - apud Darmon, 2007, 8), fie departe de societate (a se vedea cazul fetei de 6 ani, Anna, crescută într-o mansardă, fără niciun contact social – apud Birch, 2000, 37) demonstrează fără îndoială importanța mediului social, a interacțiunilor sociale pentru transformarea potențialității umane în realitate, pentru modelarea personalității umane în scopul funcționării individului în planul social. Oamenii sunt, în ultimă instanță, un produs al societății în care trăiesc, societate care îi modelează și îi formează după structurile ei și, uneori, după criteriile ce scapă voinței și controlului conștient al acestora.

Din prima clipă a existenței sale copilul este introdus într-o realitate modelată social ce există în mod obiectiv, independent de voința și existența nou-născutului. În momentul nașterii, ființa umană intră într-un labirint al relațiilor sociale prin intermediul cărora își însușește și interiorizează valori fundamentale comune, simboluri,

reprezentări colective, așteptări, modele comportamentale, scheme de relaționale considerate bune în câmpul social al ființării sale.

Cu toate acestea, socializarea nu este o simplă repetiție socială, ea nu împiedică schimbarea socială, inovarea, interpretarea personală a realității sociale. Socializarea presupune interacțiuni între subiectul socializator și cel socializat, cu schimbări în ambele planuri (a se vedea cazurile de părinți cărora proprii copii le-au modificat principiile, asumate anterior dobândirii statutului de părinte, în ce privește educația). Aceste interacțiuni se produc cu interpretarea a ceea ce se învață, cu posibilitatea contestării, opunerii, propunerii de alternative sau trasării de tușe personale în ceea ce privește asumarea și punerea în practică. Astfel că rezultatul obținut nu este unul multiplicat identic în felul de a fi, de a gândi și de a acționa al indivizilor. Subiectivitatea fiecăruia și contextele particulare în care existăm fiecare dintre noi transformă influențele externe în produse personalizate, proprii fiecărui individ în parte. Prin urmare, putem vorbi de o imensă varietate individuală pe o axă continuă ce merge de la conformismul absolut la devianță. În acest fel putem explica dinamismul social și schimbarea socială.

Devenirea socială a omului reprezintă una din temele majore ale științelor sociale, preocupându-i în egală măsură pe filozofi, psihologi, sociologi, pedagogi, antropologi. Multitudinea de teorii și, implicit, de ipoteze și răspunsuri formulate asupra socializării, generează o hartă conceptuală extinsă: individ, societate, educație, aculturație, enculturație, influență socială, manipulare, ideologizare, control social, valori, norme, atitudini, patternuri comportamentale, clase sociale, coduri lingvistice, grupuri sociale, conformare, normalizare, obediență, adaptare, integrare, transformare, inovare, etichetare, devianță etc.

1.2. DEFINIREA CONCEPTULUI DE *SOCIALIZARE*

Există în vorbirea obișnuită o expresie care redă, la nivel de simț comun, esența a ceea ce specialiștii numesc „**socializare**”: „*a fi crescut într-un anumit fel...*”. Expresia face referire la a fi modelat, educat, format, înconjurat de un câmp valoric anume, de promovarea anumitor atitudini, de respectarea anumitor norme considerate benefice în grupul sau societatea în care trăiește individul.

Înțelepciunea populară surprinde printr-o multitudine de proverbe și vorbe de duh realitatea concretă a socializării, modul în care ea se realizează sau efectele practicilor de socializare:

- „Așchia nu sare departe de trunchi.”
- „Spune-mi cu cine te împrietenești ca să-ți spun cine ești.”
- „Așa mamă, așa fiică!”
- „Cum e turcul și pistolul!”
- A avea cei 7 ani de acasă...

În lucrarea „*Dictionnaire critique de la sociologie*” (1982, 527), Raymond Boudon subliniază faptul că termenul *socializare* aparține vocabularului clasic al sociologiei și evidențiază două momente importante în cristalizarea sensului acestui concept:

- primul moment ar fi acela al apariției termenului în manualul de sociologie scris de Sutherland și Woodward în anul 1937, fiind definit drept procesul de asimilare a indivizilor în grupurile sociale.
- un al doilea moment important pentru definirea termenului „socializare” este traducerea englezească a lui Giddings a noțiunii VERGESELLSCHAFTUNG (intrare în relație socială, a-sociere), centrală în opera lui G. Simmel.

În literatura sociologică termenul de *socializare* ocupă un loc ambiguu, de prim plan pentru unii, secundar pentru alții. Considerăm că această ambiguitate vine din faptul că numeroase alte teme, de interes pentru sociologi și psihologii sociali, tratează aspecte ce se conectează, direct sau indirect, la procesul socializării: influența socială, reprezentările sociale, stereotipurile și prejudecățile, procesele în grup, clasele sociale, formarea și modificarea atitudinilor, procese identitare etc. Fiecare dintre aceste teme decupează din vastul orizont de interogare asupra procesului socializării un sector studiat în deamănunt, astfel încât atenția cercetătorilor și teoreticienilor s-a transferat de la un proces complex și greu de cuprins în cadre conceptuale (macro abordările), la aspecte ale socializării mai riguros de descris și de explicat (micro abordările).

Investigând literatura de specialitate am descoperit o paletă largă de definiții formulate termenului *socializare*:

1. „**SOCIALIZARE**” – *proces psiho-social de transmitere – asimilare a atitudinilor, valorilor, concepțiilor sau modelelor de comportare specifică unui grup sau unei comunități în vederea*

formării, adaptării și integrării sociale a unei persoane. (Zamfir, Vlăsceanu (coord.), Dicționar de sociologie, 1998, 546);

2. **„SOCIALIZARE”** – *procesul prin care învățăm să devenim membri ai societății, atât prin interiorizarea normelor și valorilor societății, cât și prin deprinderea rolurilor noastre sociale (de muncitor, prieten, cetățean). (Oxford Dicționar de sociologie, 2003, 203);*
3. **„SOCIALIZARE”** – *în sens larg, a socializa înseamnă a transforma un individ dintr-o ființă asocială într-o ființă socială, însculându-i moduri de gândire, simțire, acționare. Una dintre consecințele socializării este stabilizarea normelor de comportament astfel dobândite. (Boudon, Besnard, Cherkaoui, Lecuyer, 1996, Larousse Dicționar de sociologie , 248);*
4. **„SOCIALIZARE”** – *proces complex de formare și dezvoltare a omului ca ființă socială, de adaptare și integrare a individului în societate prin asimilarea valorilor sociale și morale. (Turcu, Turcu, 2000, Dicționar de psihologie școlară, 463);*
5. **„SOCIALIZARE”** – (lat. sociare, engl. socialization) *proces de durată, prin care individul ajunge, ca urmare a unei reglări specific-culturale, la satisfacerea necesităților cotidiene, la relații echilibrate cu membrii familiei sau cu alte persoane și la un comportament cât mai potrivit, dobândind mijloace esențiale de înțelegere, un repertoriu atitudinal și modele comportamentale. (Schaub, Zenke, Dicționar de pedagogie, 2001, 251);*
6. **„SOCIALIZARE”** – *acea parte a influenței complete a mediului care aduce individul la participarea în viața socială, îl învață cum să se comporte conform normelor în vigoare, îl învață să înțeleagă cultura, îl face capabil să se întrețină și să îndeplinească anumite roluri sociale. (Szcepanski, 1972, 77);*
7. **„SOCIALIZARE”** – *mecanism prin care societatea se reproduce în configurația atitudinală și comportamentală a membrilor săi. (Mihăilescu, 2003, 84);*
8. **„SOCIALIZARE”** – *este procesul fundamental de transmitere a culturii și organizării sociale la generațiile următoare, asigurându-se astfel continuitatea, stabilitatea și perpetuarea societății. (Schifirneț, 2004, 67);*

Analizând definițiile de mai sus putem identifica elementele esențiale ce conturează intensiunea conceptului *socializare*:

1. Socializarea este un **proces stadial, continuu**, nu reprezintă o țință finală, o stare finită, ci o permanentă construire a identității individului prin interacțiunea sa cu planul social al existenței. Socializarea are o desfășurare temporală longitudinală, e marcată de etape diferite și debutează odată cu nașterea individului, continuând întreaga viață (a se vedea dobândirea statutului de „preșcolar” la intrarea în grădiniță, dar și a celui de „bunic” sau a celui de „pensionar” la vârsta a treia etc.). Mecanismele socializării susțin în egală măsură caracterul ei procesual, etapizat: receptare, interiorizare - asimilare, acomodare, adaptare (conformare, inovare, transformare).
2. În plan social și individual, socializarea îndeplinește **două funcții complementare:**

o funcție reproductiv-adaptativă:

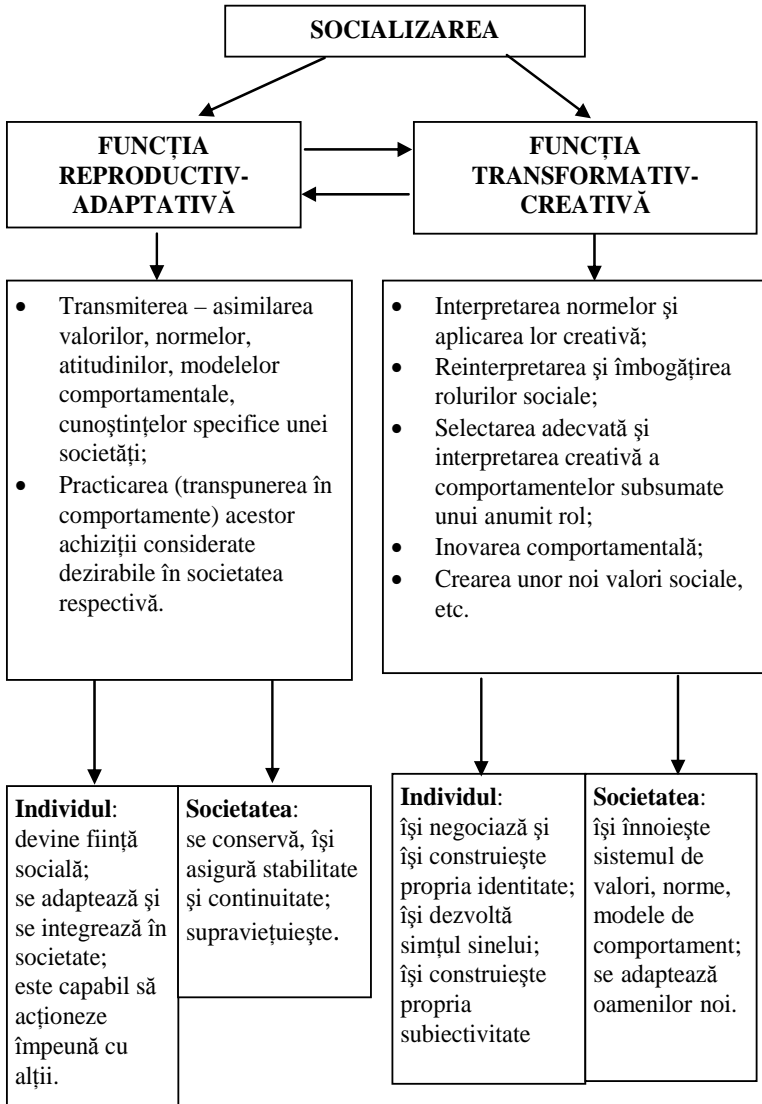
- se referă la rolul socializării în conservarea planului social, în transmiterea unui dat social experimentat deja, ce se bucură de consens social și de apreciere pozitivă. Prin această funcție socializarea asigură o anumită predictibilitate, stabilitate, coerență și consistență socialului. Accentuarea acestei funcții a socializării generează inerții, dogmatism, rigiditate, închistare. Adeseori ea este caracteristică societăților de tip paternalist, tradiționalist în care valorile supreme sunt ordinea și disciplina socială, iar orice libertate individuală este perturbatoare și demolatoare.
- se referă la rolul socializării în integrarea și adaptarea individului la mediul social în care trăiește, prin receptarea, preluarea și asimilarea elementelor de cultură specifice acestui mediu (limba, obiceiurile, ce se cade a fi făcut, ce este considerat normal, de dorit, valoros, dar și interdicțiile, tabuurile, lucrurile de care trebuie să te distanțezi). Toate aceste elemente preluate și construite de individ în socializare îi permit acestuia integrarea sa optimă în grupurile de apartenență și funcționarea în planul social al existenței. Această funcție se realizează prin conformarea individului la cerințele mediului social și se bazează pe promovarea similitudinii membrilor grupului în sensul respectării acelorași valori, norme, patternuri comportamentale. Prin această funcție socializarea asigură o anumită predictibilitate, stabilitate, coerență și consistență acțiunii indivizilor. Prof. Emil Păun (1982, 84) este de părere că

socializarea implică în mod necesar o anumită standardizare și uniformizare socială și implicit o limitare a creativității;

o funcție transformativ-creativă:

- se referă la rolul socializării în transformarea socială, în inovarea „soft-ului” social prin realizarea ei asupra unor personalități diferite; se referă la relativizarea, reinterpretarea, readaptarea, reconsiderarea dat-ului social, a sistemului de norme care statuează aspectele considerate normale, de dorit ale vieții sociale. Se traduce fie în nuanțarea vechilor norme, valori, comportamente, prin introducerea de elemente personale în punerea lor în practică (transformare), fie în înlocuirea lor cu altele complet noi (creare). Societățile care valorizează cu precădere această funcție a socializării sunt societăți deschise la nou, la schimbare. Forța normelor este egală cu forța pe care oamenii le-o acordă, iar orice perimare a acestora este urmată de revizuire în scopul îmbunătățirii vieții oamenilor. În aceste societăți este demitizată forța absolută a tradiției, normele fiind puse în slujba vieții oamenilor și nu stăpânul absolut al acesteia. Prin această funcție, socializarea asigură schimbarea societății, evoluția ei în sensul depășirii blocajelor caracterizate de dogmatism și inerție normativ – valorică.
- se referă la rolul socializării în „evoluția individului spre autonomie și creație socială” (Păun, 1982, 84). Fiecare individ socializat este unic, el recrează planul social în individualitatea sa. Rădulescu și Banciu sunt de părere că „pentru a dovedi eficacitate în ceea ce privește rezultatul său final, orice proces de socializare trebuie să favorizeze creativitatea prin formarea capacității tânărului de a se autoeduca, de a conștientiza semnificația propriei conștiințe morale, de a reuși singur să discearnă între bine și rău, între atitudinile morale evaluate în mod negativ de societate și cele care permit o conviețuire social adecvată” (Rădulescu, Banciu, 1990, 18). Cultivarea la tineri a capacităților de transformare și de recreare a planului social în raport cu noi valori favorizează, pe de o parte imensa diversitate a indivizilor, iar pe de altă parte evoluția și înflorirea socială.

Fig. 1. Funcțiile socializării

3. Conținutul procesului de socializare este alcătuit din **valori, norme, atitudini, abilități sociale, patternuri comportamentale (roluri sociale)**. Toate aceste resurse vehiculate în procesul socializării de către agenții socializatori fac parte din zestrea culturală specifică societății în care indivizii ființează, atât la nivel microsocial (grupul de apartenență, familia, clasa de elevi, școala, comunitatea), cât și la nivel macrosocial (națiunea respectivă). Ele reprezintă, de fapt, un ansamblu de răspunsuri dezirabile preformulate pentru diferite situații particulare cu care indivizii se întâlnesc zi de zi și care le intermediază conviețuirea în societate. În afara utilizării acestor resurse sociale, oamenii nu pot avea relații eficiente în plan social cu alți indivizi socializați în respectivul registru cultural.
4. Pentru ca analiza noastră asupra termenului de „socializare” să fie completă, elementelor surprinse în definițiile de dicționar trebuie să le adăugăm și o altă dimensiune supusă unor intense dezbateri (Boudon, Bourricaud, 1982, 528 – 534), referitoare la **practicile** utilizate în acțiunile de socializare. Din punct de vedere al modului în care se face transmiterea, respectiv preluarea valorilor, normelor, atitudinilor și modelelor comportamentale în cadrul procesului de socializare distingem între:
  - 4.1. **practica absorbției pasive** (presupune absolutizarea valorilor, normelor, atitudinilor, modelelor comportamentale, acestea sunt imuabile și trebuie respectate fără abatere; adultul, agentul socializator, constrânge copilului la conformare, impune fără drept de apel preluarea necritică a elementelor considerate dezirabile; orice încălcare a normelor este însoțită de pedepse umilitoare; rolul copilului este acela de a asimila, de a se supune și de a respecta prescripțiile în toate contextele sociale în care este plasat. Valoarea centrală promovată este obediența.);
  - 4.2. **practica achiziției active** (presupune promovarea de către agentul socializator a unei strategii informaționale pentru motivarea copilului și pentru conștientizarea permanentă a comportamentului său, atât pentru sine cât și pentru alții, este încurajată problematizarea, confruntarea argumentelor, analizele și explicațiile raționale; adultul acceptă dreptul de a greși al copilului, este încurajat parteneriatul copil - adult în

explorarea spațiului social, comportamentele sunt judecate în funcție de efectele lor, se operează cu clasificarea comportamentelor în: a) acceptabil, b) supărător), c) inacceptabil. Valoarea centrală promovată este autonomia, autoreglarea.).

Promovate în mod constant și sistematic în relația dintre agentul socializator și individul socializat, practicile de socializare descrise mai sus duc la obținerea anumitor rezultate, benefice sau mai puțin benefice pentru individ și/sau societate. Referindu-se la modul în care practică socializarea indivizilor, Gabriel Albu (1998, 9 – 17) descrie două tipuri de societăți:

- **societatea închisă** – în care conținutul socializării este dat de tabu-uri și credințe ce domină rigid toate aspectele vieții. Practicile de socializare promovate sunt de tip constrângător și pasiv deoarece totul este reglementat și impus ca atare indivizilor, fără puțința schimbării raționale, fără posibilitatea individului de a ieși din tipar, de a-și pune probleme și de a întrevădea alternative la ceea ce este deja predefinit ca imuabil. Societatea închisă exclude atât inițiativele din interior cât și influențele din exterior, induce o mentalitate inflexibilă, necritică, supusă și străină asumării responsabilității.
- **societatea deschisă** – în care oamenii construiesc normele, într-un proces continuu de negociere. Forța normelor este cea pe care indivizii le-o dau și ele există atâta timp cât oamenii cred în ele. Societatea deschisă respinge autoritatea absolută a tradiției, se raportează critic la tabu-uri, iar deciziile se întemeiază pe autoritatea propriei inteligențe, pe umanism și critica rațională. Practicile de socializare încurajează activismul și implicarea indivizilor în preluarea valorilor și normelor, asumarea responsabilității propriei deveniri.

Observăm că în ambele tipuri de societăți există norme, reguli, valori, cutume, însă poziționarea față de ele și modul în care se face transferul lor către indivizii ce se socializează este diferit: în primul caz normele sunt absolute, de necontestat și trebuie preluate ca atare de subiectul socializat, spațiul de intervenție personală fiind nul; în al doilea caz normele sunt relative, posibil de schimbat atunci când o analiză rațională arată că ele sunt disfuncționale, preluarea normelor se face critic de către subiectul socializat și acesta are la dispoziție un

anumit spațiu de interpretare personală a normelor (între limita minimă și maximă a aplicării normei).

Considerăm că descrierea făcută de Gabriel Albu (1998) poate fi nuanțată și completată în ceea ce privește reacțiile indivizilor la cele două tipuri de practici de socializare. În acest sens am elaborat o structură matriceală proprie în care dorim să descriem posibilele relații de determinare ce se stabilesc între practicile de socializare și efectele generate la nivelul celor doi beneficiari (individul și societatea). Modelul elaborat arată educatorilor (părinți sau cadre didactice) care sunt efectele de tip formativ pe care factorii socializanți le pot induce la nivelul indivizilor supuși socializării.

Tabelul 1. Model explicativ privind legăturile ce se stabilesc între practicile de socializare și efectele socializării, la nivelul individului și societății (grupului, comunității)

		EFECTELE SOCIALIZĂRII	
		INDIVIDUL	SOCIETATEA
P R A C T I C I D E	PRACTICA SOCIALIZĂRII PASIVE (Așa e bine! Așa e rău!)	Se integrează și manifestă conformism (se supune celui care impune).	Se reproduce, se conservă, este omogenă. Promovează intoleranța ca valoare.
	Factorul socializator dorește absorbția pasivă a valorilor și normelor de către individul socializat.	Se distanțează și manifestă anti-conformism până la conduite deviante (se împotrivesc celui care impune).	Devine anomică lipsită de coerență în aplicarea normelor, în respectarea unui set de valori considerate imuabile, tinzând către schimbarea cutumelor.
S O C I A	Socializare prin constrângere (presupune o logică socială mecanică, predefinită).		

		EFECTELE SOCIALIZĂRII	
		INDIVIDUL	SOCIETATEA
L I Z A R E	PRACTICA SOCIALIZĂRII ACTIVE (Să analizăm împreună cum e bine! Să analizăm împreună cum nu e bine!)	Se adaptează planului social, cu raportare critică la acesta (acceptă un parteneriat reciproc avantajos cu factorul socializator).	Progresează, se schimbă, evoluează, devine o „unitate în diversitate”. Promovează toleranța ca valoare, diversitatea.
	Factorul socializator încurajează achiziția activă a valorilor și normelor de către individul socializat. Socializare prin inducție (presupune o logică socială ce se construiește în contexte particulare prin analiza consecințelor logice).	Se centrează cu precădere pe propria persoană, fără a putea depăși egocentrismul (dorește un parteneriat inegal, centrat pe beneficiile personale).	Pierde prin lipsa interacțiunilor sociale reciproc avantajoase. Se produce atomizarea socială și intoleranța.

În funcție de activarea unei anumite practici de socializare în mod dominant (în familie, în clasa de elevi, la nivelul unei unități școlare, într-un grup de prieteni), putem identifica patru categorii de indivizi, ca rezultat al socializării:

Tabelul 2. Rezultate ale socializării

		Planul individual	
		+	-
Planul social		INDIVID AUTONOM - INTEGRAT (socializare reușită)	INDIVID CONFORMIST – ASIMILAT (hipersocializare)
	+		

Planul individual			
	-	INDIVID EGOCENTRIC – SEGREGAT (socializare incompletă)	INDIVID DEVIANT – MARGINALIZAT (socializare ratată)

Din punctul nostru de vedere considerăm ca fiind de succes socializarea care are ca efect câștigarea **autonomiei** de către individ, deoarece a fi autonom înseamnă a te autoriza, înseamnă a fi apt să te manifesti în contexte și interacțiuni sociale cu consecințe pozitive maximale.

Individul autonom este individul integrat social, individul responsabil ce se află într-un permanent dialog cu planul social al existenței, ce reușește să îmbine echilibrat cerințele mediului social cu propriile dorințe și motivații în desfășurarea acțiunilor sale. A fi autonom înseamnă a te putea autoregla, a te descurca pe cont propriu, a găsi soluțiile cele mai potrivite situațiilor sociale cu care te confrunți.

Conformistul, deși pare persoana hipersocializată datorită respectării absolute a cutumelor, normelor, conduitelor solicitate, nu întruchipează rezultatul unei socializări reușite din două motive:

- În situația sa se produce o hipertrofiere a planului social al existenței, în dauna planului individual al existenței. Practic individul conformist nu face altceva decât să preia necritic și mimetic cererile mediului exterior, anulând orice contribuție a propriei interiorități. Nu putem accepta conformismul ca rezultat de succes al socializării în pragul vârstei tinere, ci doar ca o etapă intermediară a socializării, pe parcursul copilăriei (a se vedea etapa heteronomiei morale la Piaget), înainte de formarea identității sinelui și de dobândirea autonomiei. „Conformându-se, conformistul își pierde eul” (Albu, 1998, 15).
- Conformistul nu este omul socializat, care știe cum să se comporte în variatele situații cu care îl confruntă viața. El este permanent orientat spre planul exterior al existenței lui de unde așteaptă să afle regulile, normele, cutumele. El caută mereu să imite crezând că astfel nu tulbură liniștea și așteptările celorlalți, și, în

consecință obține aprecierea celor din jur (Albu, 1998, 15). În fapt, conformistul este un dependent ce funcționează perfect în situații repetitive, de mare certitudine socială.

Egocentricul, sau individul segregat în plan social, este rezultatul unei socializări incomplete. El nu reușește decentrarea de sine, de dorințele lui, de motivațiile lui și nu poate asimila cerințele planului social, reciprocitatea în interacțiunile interpersonale. Și egocentricul poate reprezenta o etapă intermediară în socializarea copilului. Nedepășirea ei și transformarea în permanență a conduitelor semnifică o hipertrofie a planului personal în dauna celui social. Egocentricul nu se va integra în planul interacțiunilor sociale, cu va intra permanent în conflicte datorită incapacității lui de empatizare.

Deviantul, sau individul marginalizat, poate reprezenta două rezultate concrete ale socializării:

- Nonconformistul, adică individul ce sparge tiparele cutumelor, regulilor, promovează alte valori decât cele larg recunoscute social, fără însă a încălca normele juridice ale unei societăți. În anumite limite ale noului promovat nonconformistul se poate plasa undeva la granița între autonom și egocentric;
- Delinquentul, adică individul care încălcă normele juridice ale societății și suportă consecințele acestor fapte grave.

Dacă ar fi să ne referim la evoluția ontogenetică a copilului, de-a lungul procesului său de socializare, dar și în cadrul fiecărei etape în sine (de exemplu învățarea rolului de preșcolar, învățarea rolului de frate) putem vorbi de următoarele etape:

- Etapa DEVIANTULUI (atunci când copilul nu cunoaște și nu respectă nicio regulă socială, bucurându-se de întreaga înțelegere a mediului său social care declanșează mecanismele socializării);
- Etapa EGOCENTRICULUI (atunci când copilul nu reușește decentrarea de sine și nu poate înțelege punctele de vedere ale celorlalți, nu înțelege și nu aplică principiul reciprocității în relațiile sociale);
- Etapa CONFORMISTULUI (atunci când copilul ascultă sfaturile adultului care constau în cea mai mare parte în rețete ale conduitelor dezirabile din punct de vedere social);
- Etapa AUTONOMULUI (atunci când copilul ajunge să-și autoregleze eficient conduitele în planul social al existenței lui,

fără ca adultul sau alt agent implicat în socializarea lui să mai fie prezent).

În concluzie, putem defini *socializarea* drept *procesul continuu prin care ființa umană receptează și interiorizează, conștient și/sau inconștient, elementele socioculturale ale mediilor sale de existență (familie, școală, comunitate, grup de prieteni, stradă, televiziune, internet, biserică, armată etc.), își structurează personalitatea în urma experiențelor interacționale cu agenți sociali semnificativi (reali sau simbolici), și prin aceasta se adaptează, conformist și/sau inovator, mediului social în care trăiește.*

1.3. CONCEPTE CORELATIVE: SOCIALIZARE, ACULTURAȚIE, ENCULTURAȚIE

Analiza intensiunii termenului *socializare* din subcapitolul anterior ne prilejuiește evidențierea determinărilor culturale ale acestui proces, centralitatea termenului *cultură* în definirea socializării și, mai ales, în identificarea conținutului său. De aceea, apare inevitabil întrebarea: există relații de sinonimie între conceptele *socializare – aculturație – enculturație*?

În dicționarele de specialitate termenilor de „aculturație” și „enculturație” li se dau următoarele definiții:

- **„ACULTURAȚIA”** - *procesul de interacțiune a două culturi sau tipuri de cultură, aflate într-un răstimp într-un contact reciproc. Termen venit pe filiera antropologiei culturale. Aculturația se manifestă prin schimbări fie în ambele culturi, fie în una din ele și anume în cea mai puțin încheată, mai puțin evoluată sau mai mică în privința ariei de desfășurare.* (Zamfir, Vlăsceanu, 1998, 18)
- **„ACULTURAȚIA”** – *procesul prin care un grup străin, imigrant sau subordonat se integrează total în societatea gazdă dominantă. Robert Park pune în opoziție acest termen cu acomodarea (în care grupul se conformează pur și simplu așteptărilor grupului dominant), competiția (în care se afirmă propriile valori în opoziție cu curentul principal) și exterminarea sau excluderea (care nu lasă loc vreunei interacțiuni între grupurile subordonate și cele dominante). Aculturația este*

incompatibilă cu societatea interculturală sau multiculturală. (Oxford Dicționar de sociologie, 2003)

- **„ENCULTURAȚIA”** - *procesul de internalizare de către individul uman a normelor și valorilor grupului în care se naște și trăiește. Unii autori (Alan R. Beals, George și Louise Spindler) preferă expresiile „transmitere culturală” sau „dobândire a culturii”. Sociologii preferă conceptul de „Socializare”. Enculturația este corespondentul antropologic al conceptului de „socializare”. Enculturația are incidențe în rang înalt cu educația și tradiția.* (Zamfir, Vlăsceanu, 1998, 214)
- **„ENCULTURAȚIA”** – *termen din antropologia culturală americană. Este sinonim cu „socializarea” și se referă la ideea că, pentru a fi membru deplin al oricărei culturi sau subculturi, individul trebuie să învețe și să folosească în mod constant, atât formal cât și informal, patternuri de comportament prescrise de acea cultură.* (Oxford Dicționar de sociologie, 2003).

Prima remarcă pe care o putem face este că termenii „aculturație” și „enculturație” vin dinspre vocabularul antropologiei culturale. În al doilea rând, din analiza definițiilor de mai sus constatăm că între conceptele *enculturație* (din antropologie) și *socializare* (din sociologie) există sinonimie deplină. Opțiunea de utilizare a unuia sau altuia dintre cei doi termeni ține de apartenența cercetătorului la domenii diferite de cunoaștere a realităților sociale: antropologie, respectiv sociologie. În ce ne privește, în actuala lucrare termenul *socializare* reprezintă nucleul tare al demersului nostru științific de investigare a unor teme ce aparțin sociologiei educației.

Termenul de *aculturație* îl putem defini prin gen proxim și diferență specifică ca fiind socializarea realizată în condițiile inserției totale și continue a unui grup sau a unui individ în cultura altui grup integrator și se caracterizează prin fenomenul de împrumut al unor valori și conduite ce aduc cu sine schimbarea modelelor culturale inițiale. Termenul a fost folosit de antropologul american G.W.Powel în 1880 pentru a descrie transformarea modurilor de viață, de gândire și acțiune ale emigranților în contact cu cultura americană, de adopție (Gavreliuc, 2006, 51). Un caz de aculturație este cel al inserării unui tânăr provenit din mediul rural în cultura de tip urban (pentru a face studii, de exemplu).

Referindu-se la raporturile dintre socializare și aculturație, prof. Emil Păun subliniază că în anumite limite, procesul educației școlare poate fi interpretat ca un proces de aculturație deoarece „în școală are loc un contact prelungit și sistematic între cultura școlară (socialmente sancționată) și cultura elevilor (rezultată din procesele de inculturație intra- și extrafamiliale).” (Păun, 1982, 90). Rezultatul educației școlare ca aculturație se concretizează în transformarea și restructurarea treptată a culturii individuale (uneori până la anularea totală).

1.4. DIFERENȚIERI CONCEPTUALE: SOCIALIZARE – EDUCAȚIE

Un alt demers de investigație teoretică, ce se impune dintru început, este delimitarea termenilor *educație* și *socializare*. Care sunt diferențierile, asemănările, suprapunerile și deosebirile dintre cele două realități? Sunt ele echivalente sau fiecare împrumută câte ceva din caracteristicile celeilalte?

E. Durkheim este sociologul care s-a aplecat cu mare interes asupra fenomenului educației și a funcțiilor sale sociale, stabilind o echivalență absolută între educație și socializare. În lucrarea „*Educație și sociologie*” Durkheim dă următoarele accepțiuni termenului „educație”:

- „*educația constă în socializarea metodică a generației tinere*” (Durkheim, trad. rom., 1980, 39)
- „*educația este acțiunea exercitată de generațiile adulte asupra celor ce nu sunt coapte pentru viața socială. Ea are ca obiect să provoace și să dezvolte la copil un număr oarecare de stări fizice, intelectuale și morale pe care le reclamă de la el societatea politică în ansamblul ei, cât și mediul special căruia îi este cu deosebire destinat.*” (Durkheim, trad. rom., 1980, 39)

Cu toate acestea sociologul francez introduce în analizele sale o nuanță importantă pentru delimitarea pe care dorim să o realizăm între *educație* și *socializare*: educația este un proces bidimensional, presupunând în același timp *individualizare* (dezvoltarea personalității potrivit posibilităților individuale și a premiselor naturale, oarecum independentă de determinările sociale) și *socializare* (dezvoltarea individului în contextul determinărilor sociale, creat de apartenența la

grupuri sociale diferite). Cu toate acestea, E. Durkheim consideră că socializarea primează în educație, deoarece ea are ca scop formarea „ființei sociale”, a ființei morale care înțelege rațiunea de a fi a normelor, care identifică datoria cu binele.

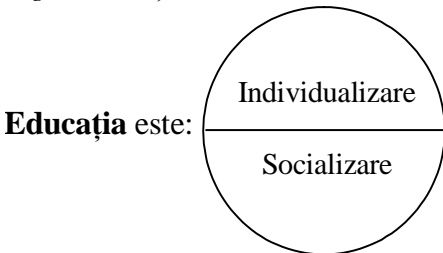
Concepția lui Durkheim o întâlnim și la E. Goffman, reprezentantul curentului dramaturgic în sociologie. Acesta din urmă definește educația ca unitate a socializării și individualizării (apud. Stănciulescu, 1996, 137).

Pe de altă parte, T. Parsons, reprezentantul funcționalismului sistemic, promovează ideea că educația este o funcție socială și că, prin finalitatea sa (crearea identității sociale a individului), educația se definește ca socializare. Chiar procesele de diferențiere în raport cu o colectivitate sunt privite de Parsons ca procese de socializare (socializare prin distanțare), ele presupunând oricum o raportare socială a indivizilor (apud. Stănciulescu, 1996, 71).

Prof. Emil Păun subliniază, de asemenea, în scrierile sale că „educația nu este reductibilă la socializarea individului. Ea se concretizează și în alte aspecte esențiale cum sunt individualizarea și personalizarea ființei umane” (Păun, 1982, 81).

Din acest punct de vedere, educația este un proces mult mai complex decât socializarea și o include pe aceasta la nivel de scopuri.

Fig.2. Educația include socializarea

Există puncte de vedere care schimbă unghiul în care este privit raportul educație – socializare, pornind analizele dinspre complexitatea procesului de „socializare” către ceea ce înțelegem prin „educație”. Schaub și Zenke

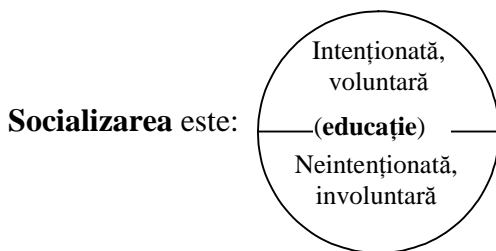
afirmă în lucrarea „Dicționar de pedagogie” (2001, 252) că „educația este un proces intenționat, formalizat și controlat al socializării.” Prezentând abordări complementare asupra raporturilor conceptuale dintre educație și socializare, prof. Emil Păun aduce în atenție și faptul că „socializarea nu este reductibilă la educație, ea fiind un proces mai amplu ce se realizează și în afara educației, prin influențe formale sau

informale și având, de aceea, nu numai influențe educative” (Păun, 1982, 81).

Un punct de vedere similar formulează Jan Szczepanski. Analizând raporturile ce se stabilesc între factorii dezvoltării umane, autorul afirmă că socializarea este „*acea parte a influenței complete a mediului, care aduce individul la participarea în viața socială, îl învață cum să se comporte conform normelor în vigoare, îl învață să înțeleagă cultura, îl face capabil să se întrețină și să îndeplinească anumite roluri sociale*” (Szczepanski, 1972, 77). Procesul de socializare cuprinde influența familiei, prietenilor, presei, cinematografului, cărților, dar și educația definită ca „*acea parte a socializării care formează trăsăturile de personalitate dorite din punct de vedere al intereselor grupului și idealurilor de cultură*” (Szczepanski, 1972, 77).

Înțelegem de aici că se conturează un raport invers față de poziția anterior exprimată: acela de incluziune a „educației” în sfera mai largă a termenului „socializare”. În acest sistem referențial socializarea este definită ca „tot ceea ce se întâmplă în toate zilele vieții noastre”, planificat sau nu, voluntar sau involuntar, sistematic sau spontan și care are ca rezultat adaptarea individului la mediul socio-cultural al existenței sale. Educația reprezintă, în această accepțiune, forma oficială, planificată, organizată și instituționalizată a socializării. *Socializarea* devine în acest context noțiunea supraordonată, iar termenul de *educație* doar una dintre speciile sale.

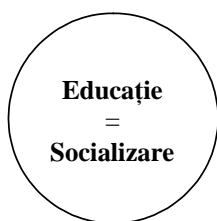
Fig.3. Socializarea include educația

Alți autori se plasează pe poziția echivalării totale a celor două realități, ca și cum termenul de „educație” ar aparține pedagogiei, iar cel de „socializare” ar ține de domeniul sociologiei. Așadar, două etichete verbale diferite ce desemnează aceeași realitate concretă. Acest punct de vedere este ilustrat de următoarea definiție a „educației”: „*în sensul său cel mai larg,*

termenul educație semnifică orice activitate socială vizând transmiterea către indivizi a moștenirii colective a societății în care aceștia se inserează. Câmpul său de înțelegere include astfel, în aceeași măsură, socializarea copilului de către familia sa, instruirea primită în instituții cu scop educativ explicit (școli, mișcări de tineret) sau în cadrul diverselor grupări (asociații sportive, culturale, grupuri politice), influența grupului de prieteni, cea a mass-media etc. La limită, câmpul educației este atât de vast încât nici o acțiune care vizează o transmitere oarecare a culturii și a valorilor unei societăți nu poate fi exclusă” (Ferreol, coord., 1998, 62).

Fig. 4. Educație/ socializare – relație de sinonimie

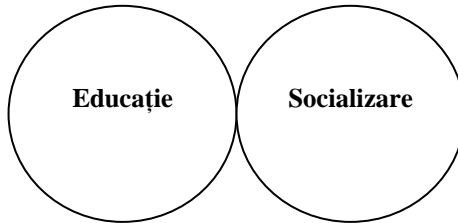

La polul opus există idei care separă total cele două procese. Astfel, Phil Bartle (<http://www.scn.org/cmp/modules/edu-int.htm>) formulează un punct de vedere din perspectivă sociologică și susține că singurul punct comun al celor două procese, „socializare” și „educație” este faptul că se bazează pe „învățare”. Toate celelalte elemente le diferențiază total.

Tabelul 3. Diferențieri socializare – educație

SOCIALIZAREA	EDUCAȚIA
Este neplanificată și se referă la ceea ce se întâmplă în toate zilele vieții noastre, are ca rezultat formarea identității sociale, înțelegerea realităților sociale și a modalităților de a ne înțelege cu alții.	Este planificată și implică un organism oficial care are responsabilități în a furniza și a supraveghea învățarea.
Competențele formate și cunoștințele asimilate prin socializare nu au limite clar definite.	Se concentrează asupra unui ansamblu limitat de competențe și cunoștințe predate după un program de studii.
Studiul socializării analizează cum se perpetuează cultura.	Studiul educației analizează cum instituțiile sociale sunt schimbate prin învățare.

Fig.5. Educația este diferită de socializare

Identificarea unor puncte de vedere diferite, uneori total opuse, demonstrează că raporturile dintre cele două procese „educație” și „socializare” sunt extrem de complexe și greu de prins în contururi ferme, clar delimitate și fără echivoc. Dificultatea provine, pe de o parte, din însăși complexitatea fiecărui proces, pe de altă parte datorită evoluției continue a intensiunii și extensiunii conceptelor avute în vedere.

Astfel, după forma de organizare, „educația” include ca subspecii:

- **educația formală**, acea educație intenționată, planificată, organizată, sistematic desfășurată în vederea atingerii unor finalități prestabilite, educație care se realizează prin intermediul sistemelor naționale de învățământ, în instituții școlare ierarhic structurate, cu personal profesionalizat.
- **educația nonformală**, acea educație care se desfășoară în școală sau în afara acesteia, și răspunde unor nevoi personale ale participanților, dorințelor și aptitudinilor lor. Poate lua forma activităților extracurriculare (la nivel de învățământ preuniversitar) sau/și activităților subsumate educației permanente.
- **educația informală**, „totalitatea influențelor pedagogice incidentale ale mediului social, care nu au o structurare precisă: educația în familie, influența cartierului sau a satului, a unor grupuri de prieteni, a mijloacelor de informare și comunicare de masă, lecturile literare ale copilului etc.” (Ștefan, 2006, 105)

De asemenea, în funcție de finalitățile urmărite și conținuturile la care se conectează, identificăm mai multe componente ale

educației: **educația intelectuală, educația morală, educația estetică, educația fizică, educație civică, educația profesională, educația ecologică, educația religioasă** etc.

Prin urmare, în cel mai larg sens, educația reprezintă un proces continuu derulat întreaga viață, parțial intenționat și clar determinat de factorii de decizie, parțial neintenționat, spontan și nestructurat, finalizat cu dezvoltarea, în grade diferite, a personalității umane, în planurile cognitiv, afectiv, civic, moral, estetic, fizic etc. Înțeală ca unitate a subspeciilor formală – nonformală – informală, „educația” se suprapune în cea mai mare măsură peste procesul numit „socializare”.

Cu toate acestea, considerăm că *educația și socializarea* se diferențiază prin aceea că:

- educația nu se reduce doar la rezultatele socializării, ci ea urmărește în plus dezvoltarea optimă a individului în raport cu potențialitățile sale, native sau dobândite (individul ca scop al educației);
- educația vizează mai multe laturi ale dezvoltării personalității, uneori mai puțin importante în planul dezvoltării sociale a indivizilor (de exemplu achizițiile de cultură generală, datele factuale, cultivarea competențelor de studiu independent, cultivarea gustului estetic etc.), în vreme ce socializarea vizează acele conținuturi și capacități cu relevanță explicită în interacțiunile sociale. Din acest punct de vedere, instituției educației îi este reproșat intelectualismul exagerat, cantonarea ei în zona instruirii exclusive, a informării, concomitent cu diminuarea laturii sale formative, mai ales la nivelul celorlalte paliere ale dezvoltării ființei umane (moral, estetic, fizic, social etc.).

Socializarea, la rândul său, include mai multe subspecii prin care se diferențiază de accepțiunea *educației*:

- Max Weber face distincție între **socializarea asociativă**, liber consimțită și **socializarea instituțională**, prin impunerea puterii legitime a instituției socializatoare (apud Ferreol, coord., 1998, 206);
- Berger și Luckmann împart viața omului în două etape mari ale socializării: **socializarea primară și socializarea secundară**;

- După conținuturile vehiculate și după rezultatele exprimate în statusuri și roluri specifice, socializarea poate fi **de gen** (cum devenim, în plan social, femei și bărbați), **profesională** (statut de medic, statut de militar, statut de profesor etc.), **conjugală** (statut de soție, statut de soț, statut de fiu, statut de bunic) etc.
- Literatura sociologică menționează de asemenea că după rezultatele ei, socializarea poate fi **pozitivă – negativă**; după poziționarea individului față de valorile și normele mediului socializator, socializarea poate fi **concordantă – discordantă**; **socializarea anticipativă** se realizează, anterior dobândirii unui statut, prin contactul cu informații specifice; **resocializarea** se referă la schimbarea vechiului sistem de valori, atitudini și comportamente ale individului cu un altul nou, dezirabil la momentul actual.

Aspectele punctate mai sus ne îndreptățesc să concluzionăm că procesul socializării nu se identifică în mod absolut și integral cu procesul educațional, cu acele acțiuni explicite și specifice întreprinse de părinți, în scopul creșterii copiilor lor într-o anumită manieră, sau ale cadrelor didactice, în scopul dezvoltării personalității elevilor, în plan social și individual. Există, pe lângă demersurile intenționate și rezultatele lor, și o seamă de efecte neconștientizate, neintenționate, de dispoziții formate, de achiziții indirect sesizabile.

Încercăm să oferim o privire sintetică și mai aproape de realitate asupra interacțiunii formelor diferite de educație și socializare, din perspectiva existenței unei intenționalități, a dorinței obținerii unor rezultate explicite, sau dimpotrivă a inexistenței acestei orientări teleologice. Lipsa unei intenții clar delimitate în educație sau socializare nu va determina ca educația și socializarea să nu existe în fapt, ci poate genera rezultate ce țin de hazard, rezultate ce pot fi orientate în egală măsură atât pozitiv cât și negativ, fără putința de a interveni.

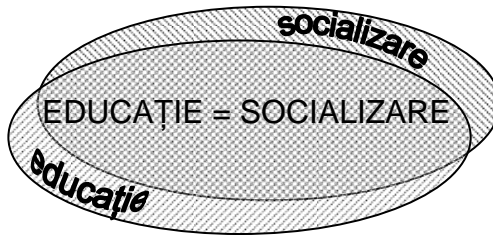
De aceea considerăm că modelul explicativ de mai jos ne oferă un instrument operațional de analiză prin care putem identifica funcționalități și disfuncționalități ale educației prin socializare și ale socializării prin educație și putem optimiza aceste interacțiuni.

Tabelul 4. Model explicativ privind raporturile dintre educație și socializare

		SOCIALIZAREA	
		Intenționată	Neintenționată
E D U C Ă Ț I A	Intenționată	Ceea ce se desfășoară în mod intenționat și planificat în activitățile curriculare și extracurriculare (în tabere, excursii, în activitățile de timp liber etc.).	Ceea ce se desfășoară în clasă, în mod subliminal, în interacțiunea profesor – elevi, în timpul procesul didactic.
	Neintenționată (involuntară, neconștientizată)	Ceea ce se desfășoară în familie, prin promovarea unui anumit mod de creștere a copiilor. Modul informal de interacțiune a profesorilor cu elevii lor.	Influența copiilor asupra părinților, a elevilor asupra profesorilor. Ceea ce se desfășoară în grupurile de egali, cercuri de prieteni. Influența difuză a străzii, a mass-media.

În concluzie, „educația” și „socializarea” nu sunt termeni echivalenți. Există suprapuneri considerabile, în accepțiunea cea mai cuprinzătoare a termenilor, dar există și o sumă de note de diferențiere. Totul depinde de sistemul de referință al analizelor întreprinse, de îngustarea sau extinderea sensurilor acordate celor doi termeni. Este cert însă că prin socializare se face și educație, iar prin educație se face și socializare. Ceva însă, din fiecare noțiune, rămâne în afara nucleului și sferei celeilalte noțiuni.

Fig.6. Raporturile dintre educație și socializare

1.5. SOCIALIZARE – MANIPULARE – ÎNDOCTRINARE

În demersul nostru de evidențiere a sensurilor conceptului de „socializare” ni se pare important, mai ales din punctul de vedere al implicațiilor etice și al ideii de libertate a individului, să delimităm sensurile conceptelor *socializare – manipulare – îndoctrinare*.

Definițiile date termenului *socializare* pot genera ideea că în procesul socializării individului îi sunt induse, inculcate valori, idei, atitudini, modele comportamentale ale societății în ansamblu sau ale mediului său particular de existență, de care, uneori, acesta nu este conștient. Prezența în socializare a unor mecanisme de influență socială și control social ne îndreptățește să ne întrebăm când socializarea este onestă, în sprijinul indivizilor socializați și când devine *manipulare*, prin urmărirea unor scopuri ce nu le regăsim la indivizii înșiși.

În *Dicționar de sociologie* (Zamfir, Vlăsceanu, coord., 1998) termenul de *manipulare* este definit drept „*acțiune de a determina un actor social (persoană, grup, colectiv) să gândească și să acționeze într-un mod compatibil cu interesele inițiatorului, iar nu cu interesele sale, prin utilizarea unor tehnici de persuasiune care distorsionează intenționat adevărul, lăsând impresia libertății de gândire și decizie. Spre deosebire de influența de tipul convingerii raționale, prin manipulare nu se urmărește înțelegerea mai corectă și mai profundă a situației, ci inculcarea unei înțelegeri convenabile, recurgându-se la inducerea în eroare cu argumente falsificate, cât și la apelul la paliere emoționale, non - raționale.*

Intențiile rele ale celui care transmite mesajul rămân insesizabile primitorului acestuia.”

Septimiu Chelcea (1994, 136 – 137) punctează următoarele elemente esențiale în definirea *manipulării*:

- Acțiunea: de influențare a subiecților umani;
- Scopul: realizarea unor acțiuni în discordanță cu propriile scopuri și în concordanță cu scopurile manipulatorului;
- Subiecții manipulați: nu conștientizează discordanța; le este lezată demnitatea umană;
- Manipulatorul: este conștient de acțiunea și mijloacele sale;
- Rezultatul: satisfacerea scopurilor sursei, în detrimentul manipulaților.

Cel de-al doilea concept față de care ne-am propus să poziționăm conceptul *socializare* este cel de *îndoctrinare*. În demersul nostru plecăm de la considerentul că în anumite etape social - istorice școala a fost un instrument al *îndoctrinării*, al ideologizării.

Dicționarul Explicativ al Limbii Române definește „*doctrina – totalitatea principiilor unui sistem politic, științific, religios*” (DEX, 1998, 313), iar „*a îndoctrina – a iniția într-o doctrină, a înarma cu o doctrină*” (DEX, 1998, 527). Prin urmare, acțiunea de *îndoctrinare* se referă la atragerea persoanelor în preluarea, susținerea și promovarea necondiționată a ideilor fundamentale dintr-un sistem de gândire, la transformarea gândirii lor într-o gândire de tip sectar. A *îndoctrina* nu este sinonim cu *a cunoaște o doctrină*. Primul termen analizat de noi (*a îndoctrina*) presupune o adeziune de natură afectivă, cu o puternică forță mobilizatoare a comportamentelor persoanei *îndoctrinate*. Al doilea termen (*a cunoaște o doctrină*) se referă strict la planul cognitiv, de luare la cunoștință și nu exclude poziția critică.

Referindu-se la „*fețele îndoctrinării în învățământ*”, Constantin Cucuș definește *îndoctrinarea* drept „*o formă de manipulare și de persuasiune clandestină, de condiționare a conștiințelor fără conștientizarea de către subiecții vizați a acțiunii la care sunt supuși*” (Cucuș, 1997, 72) Același autor subliniază că „*forța îndoctrinării derivă din capacitatea acesteia de a se ascunde, de a se da altceva decât este*” (Cucuș, 1997, 72).

Raportând una la cealaltă accepțiunile date termenilor *manipulare* și *îndoctrinare*, putem spune că *îndoctrinarea* este o specie a *manipulării*, iar scopul său ascuns este acela al preluării și promovării necondiționate a ideilor doctriinare, rezultatul fiind o gândire rigidă, inertă, incapabilă de critici, căci „*îndoctrinarea are darul de a infantiliza conștiințele și spiritele celor supuși acestei acțiuni*” (Cucoș, 1997, 74).

Aspectele aduse în atenție ne îndreptățesc să formulăm următoarele concluzii:

- *socializarea* și *manipularea/îndoctrinarea* nu se află într-o relație de sinonimie;
- *manipularea* și *îndoctrinarea* (ca formă particulară de manipulare) reprezintă mecanisme ale influenței sociale cu efecte socializante deoarece urmăresc asimilarea și practicarea de către cel manipulat/îndoctrinat a anumitor valori, principii, atitudini, modele comportamentale, dezirabile la nivelul manipulatorului/îndoctrinatorului. Acestea sunt practici condamnabile din punct de vedere etic: pe de o parte datorită faptului că acțiunea în sine și scopurile sale sunt intenționat ascunse celui influențat, sau/și pe de altă parte datorită logicii „câștig – pierdere” aplicată de către sursa manipuloare celor manipulați. Faptul că ocolește conștiințele indivizilor și se bazează pe înșelarea acestora, manipularea poate fi integrată în rândul mecanismelor imorale ale socializării, în acea zonă a socializării ce se situează în afara „educației”.

Trebuie să precizăm și să subliniem faptul că succesul acțiunii de manipulare se bazează pe o anumită *înclinație* (tendință dobândită) a indivizilor manipulați către conformism, către supunere necritică, acceptarea servilă a autorității și neconștientizarea propriilor interese. Cercetările psihosociologice asupra supunerii au relevat faptul că socializarea joacă un rol hotărâtor în această cultivare a atitudinii conformiste sau a celei critice, de analiză rațională a influențelor ce vin din exterior către individ.

Considerăm necesar să subliniem în acest context rolul important pe care poate și trebuie să îl joace școala, ca agent de socializare: cultivarea gândirii critice, judecarea relevanței personale și sociale a oricăror informații și influențe din mediul

social, cu alte cuvinte promovarea unei educații prin promovarea libertății și pentru libertate. Profesorii pot avea un rol esențial în realizarea acestor obiective prin stimularea dezbaterilor de idei și argumente, prin problematizarea situațiilor, prin încurajarea gândirii divergente, a identificării punctelor tari și a punctelor slabe ale diferitelor situații etc.

Referindu-se la pericolele îndoctrinării elevilor prin activitatea de învățământ, Constantin Cucuș (1997, 74) face un inventar al principalelor situații de îndoctrinare care se impun prin conotația lor pedagogică. Este un fel de „check list” pentru profesori privind acțiunile de tip „AȘA NU!”:

- A învăța fără a înțelege ceea ce trebuie înțeles;
- A abuza de argumentul autorității în predare;
- A preda plecând de la prejudecăți;
- A supralicita importanța propriilor convingeri;
- A preda ca științific ceea ce de fapt nu este astfel;
- A pleca de la o doctrină ca și cum aceasta ar fi singura posibilă;
- A favoriza, în predare, o valoare în detrimentul altora.

Un alt aspect pe care dorim să-l subliniem atunci când analizăm raporturile dintre *socializare* și *manipulare/îndoctrinare* la nivelul școlii este *curriculum-ul ascuns*. Prof. Emil Păun (Păun, Potolea, coord., 2002, 23) inventariază mai multe înțelesuri date *curriculum-ului ascuns*:

- a) intențiile ascunse sau nedeclarate ale cadrelor didactice,
- b) (sub)cultura implicită a școlii,
- c) curriculum noncognitiv sau instrumental, cu încărcătură morală.

Luând ca punct de plecare această clasificare, propunem mai jos o matrice cu rol explicativ în ceea ce privește acțiunea curriculum-ului ascuns în socializare, așa cum acționează acesta în relațiile profesor – elevi. Modelul este un instrument ce poate ajuta cadrul didactic să conștientizeze anvergura influențelor ce scapă controlului conștient. Este de dorit ca zona „la vedere” să fie cât mai mare, iar zonele „ascunse” să fie cât mai mult scoase din conul de umbră și aduse la lumină. Scopul acestui demers este de a transforma acțiunea de formare a elevilor într-una conștientă și orientată pozitiv și de a diminua eventualele efecte negative (dorite sau nedorite) ale influențelor subliminale.

Tabelul 5. Model explicativ al acțiunii curriculum-ului ascuns în socializare

	Profesorul conștientizează acțiunea sa și efectele sale asupra elevilor	Profesorul <u>nu</u> conștientizează acțiunea sa și nici efectele sale asupra elevilor.
Elevul conștientizează acțiunea profesorului și efectele sale asupra sa.	1. Curriculum formal (la vedere)	3. Curriculum ascuns (de tip noncognitiv: prejudecăți, stereotipii, etichetări pozitive sau negative)
Elevul <u>nu</u> conștientizează acțiunea profesorului și efectele sale asupra sa.	2. Curriculum ascuns (intenții ascunse: manipulare, îndoctrinare)	4. Curriculum ascuns (subcultura școlii, valori, norme, rutine)

Atunci când curriculum-ul ascuns este purtătorul unor intenții voit ascunse sau a unor valori insuficient de clare, socializarea din școală se află la limita îndoctrinării și manipulării. De asemenea foarte importante sunt elementele curriculum-ului ascuns de tip noncognitiv deoarece acestea acționează la nivelul formării imaginii de sine a elevului, a stimei de sine, a încrederii în sine. Modelul explicativ de mai sus arată cum zona de curriculum ascuns poate fi diminuată în favoarea planului vizibil al curriculum-ului școlar, guvernat de principiile eticii pedagogice. Importantă este conștientizarea punctelor slabe și optimizarea celor tari, scoaterea la lumină a „colțurilor umbrite” din acțiunile profesorilor și transformarea lor în „resurse pedagogice” cu rol socializator pozitiv, benefic.

În acest orizont interpretativ putem concluziona că *socializarea* nu este echivalentă cu *manipularea*, dar se poate baza, în contexte particulare, pe mecanisme manipulatorii și de îndoctrinare (a se vedea impactul televiziunii la nivelul formării opțiunilor politice, sau al publicității în formarea unui anumit stil de viață bazat pe consumul excesiv).

1.6. STADIUL CERCETĂRILOR ACTUALE ÎN ROMÂNIA PRIVIND SOCIALIZAREA ÎN SPAȚIUL ȘCOLII

Aspectele aduse în atenție demonstrează că *socializarea* reprezintă un proces extrem de complex, cu multiple fațete, ce antrenează conținuturi diverse, mecanisme fine și generează rezultate greu de cuantificat cu exactitate. Plecând de la premisa că școala are o importanță considerabilă în socializarea tinerilor, deducem că întreaga complexitate a socializării se transferă și în spațiul cercetărilor socializării prin intermediul școlii.

Ni se pare relevant, pentru fundamentarea demersului nostru științific, să realizăm un inventar al cercetărilor empirice care au abordat și tratat problematica socializării prin intermediul școlii, fie al altor teme cu implicații în acest domeniu.

Investigarea literaturii de specialitate ne dovedește că o atenție deosebită în ultimii ani a fost acordată *socializării de gen* prin intermediul mecanismelor specifice școlii: influența profesorilor, influența materialelor curriculare (a programelor și manualelor școlare), influența curriculum-ului implementat în clasă (mediul fizic al învățării, strategiile didactice, evaluarea rezultatelor), influența clasei de elevi, influența orientării școlare și profesionale.

În studiul „*Manifestări explicite și implicite ale genului în programele și manualele școlare*” (în Vlăsceanu, coord., 2001), L. Grünberg și D.O. Ștefănescu analizează modalitățile de reflectare a genului în curriculum-ul școlar, la nivelul ciclului primar și gimnazial. Autorii menționați concluzionează că în curriculum-ul școlar:

- *rolurile de gen sunt preponderent tradiționale și anacronice;*
- *construcția genului se face prin uniformitate și nu prin diversitate;*
- *există tendințe de esențializare a diferențelor de gen;*
- *este promovat un model static al relațiilor de gen, fiind indusă mai degrabă segregarea decât colaborarea de gen.*

Un alt studiu, „*Aspecte de gen în formarea inițială*” (apud. „*Perspective ale dimensiunii de gen în educație*”, 2004, 12) investighează, prin analiza de conținut, modul în care cadrele didactice sunt instrumentate pentru a trata și gestiona problematica

de gen în educație. În urma acestui studiu, L. Grünberg formulează următoarele concluzii:

- *se înregistrează o invizibilitate de gen;*
- *educația pentru gen nu este o dimensiune explicită a formării cadrelor didactice;*
- *hiperfeminizarea profesiei didactice duce la handicap major în tratarea problemelor de gen în clasă;*
- *există prejudecăți în ceea ce privește performanțele băieților și ale fetelor la anumite discipline.*

Un material semnificativ pentru problematica socializării prin intermediul școlii este studiul „*Perspective asupra dimensiunii de gen în educație*” (2004), elaborat de un colectiv de cercetători de la Institutul de Științe ale Educației. Concluziile formulate în urma investigației de teren subliniază că:

- *în școală sunt promovate stereotipurile profesionale pentru băieți și fete;*
- *în școală atributele de gen sunt transformate în „etichetări”, cu consecințe negative asupra dezvoltării imaginii de sine a elevilor;*
- *produsele curriculare induc discriminări și stereotipii de gen (lume preponderent masculină, modele tradiționale de gen);*
- *produsele curriculare nu promovează echitatea, parteneriatul și emanciparea de gen;*
- *în spațiul școlar predomină simbolurile de putere și prestigiu social de tip masculin;*
- *strategiile didactice utilizate de profesori încurajează insuficient metodele bazate pe cooperare și pe lucrul în grup;*
- *există stereotipuri și prejudecăți de gen la ambele categorii de subiecți, elevi și profesori;*
- *o mare parte a cadrelor didactice nu conștientizează relevanța dimensiunii de gen pentru procesul de educație și, implicit pentru disciplina pe care o predau.*

O altă tematică, importantă din perspectiva școlii ca agent de socializare, este surprinsă de următoarea interogare: *În ce măsură școala se implică în socializarea elevilor pentru viața privată?*

Studiul „*Formarea elevilor pentru o viață personală din perspectiva privatității*” (Dragomir, Bălan, Ștefan, în Vlăsceanu, coord., 2002) și-a propus să analizeze aspectele de viață cotidiană redată de produsele curriculare: familia, relațiile interpersonale, comunicarea, organizarea activității casnice, educarea pentru sănătate, educarea pentru frumos, timpul liber în familie, viața comunitară și participarea persoanei la viața comunitară. Rezultatele studiului menționat anterior sunt următoarele:

- *școala românească nu asigură o pregătire suficientă pentru viața privată;*
- *se accentuează latura publică a vieții personale;*
- *la finalul parcursului școlar elevii nu dețin abilități necesare unui parteneriat de gen în viața privată.*

Considerăm importante alte două studii realizate în anul 2001 de colective de cercetători de la Institutul de Științe ale Educației, „*Culturi organizaționale în școala românească*” (I și II). Ne oprim asupra rezultatelor acestor studii deoarece datele obținute sunt relevante din punct de vedere al procesului de socializare în școală. Cultura organizațională este puternic implicată în „socializarea organizațională”. Valorile, normele, atitudinile, comportamentele definite ca dezirabile de către cultura organizațională a școlii vor fi promovate, implicit sau explicit, de către profesori în interacțiunile lor cu elevii. Din concluziile celor două studii menționate mai sus reținem următoarele aspecte:

- *în școală există o serie de prejudecăți, stereotipii și blocaje: profesorul funcționar, elevul subordonat, sacralizarea corectitudinii formale în detrimentul activității efective, exacerbarea disciplinei și a controlului extrem de strâns, promovarea omogenității, comunicare predominant verticală, tendința de evitare (ignorare) a conflictelor ceea ce duce la nerezolvarea lor, centrare excesivă pe ofertantul de educație nu pe „client”;*
- *în școala românească este promovată o **distanță relativ mare față de putere**: școala trebuie să disciplineze copiii în sensul respectului acordat profesorilor și celor „în vârstă”, se încurajează docilitatea elevilor față de profesori, în clasă inițiativele vin de la profesori, cadrele didactice cultivă o atitudine de subordonat pasiv față de*

- pozițiile de conducere – director, șef de comisie didactică, șef de catedră etc.;*
- *în școala românească există o îmbinare între **colectivism** (păstrarea armoniei în clasă, evitarea cu orice preț a conflictelor, diploma este percepută ca un pașaport social) și **individualism** (evaluarea indivizilor prin intermediul performanței și nu ca membru al unui grup, comunicare redusă între membrii grupului);*
  - *școala românească se situează la mijlocul axei **masculinitate – feminitate**: pe de o parte corpul profesoral este puternic feminizat, pe de altă parte palierul managerial este puternic masculinizat. Au fost surprinse attribute specifice ambelor dimensiuni: masculinitatea este dovedită de dorință de câștig material, dorință de promovare în carieră, nevoia de recunoaștere, spirit competitiv, nevoia de ordine; feminitatea este dovedită de nevoia de relații bune la locul de muncă, dorința de a lucra cu oameni cu care să te înțelegi, dorința de a-ți păstra locul de muncă;*
  - *în școala românească se cultivă un **înalt nivel de evitare a incertitudinii**: nevoia de a impune reguli multe și precise pentru copii, profesorii preferă programe analitice ferme și sunt preocupați îndeosebi de corectitudinea răspunsului, profesorii trebuie să aibă răspunsuri la orice întrebare, atitudine negativă față de tineri, evitarea cu orice preț a conflictelor considerate dăunătoare, măsurile de schimbare sunt realizate după tiparele vechi (de exemplu curriculum la decizia școlii s-a transformat în mai multe ore de materii existente în curriculum obligatoriu).*
  - *Valorile fundamentale ale culturii școlii românești sunt: ordinea, învățarea, oamenii, supraviețuirea (la nivelul profesorilor).*

Relevant pentru demersul nostru de cunoaștere a studiilor și rezultatelor acestora despre școală și socializare ni se pare și semnalarea cercetării lui Petruș Alexandrescu, „*Rolul școlii și al familiei în educația tinerei generații, în orizontul integrării europene*” (Revista română de sociologie, nr. 3-4/2006). Autorul își propune să investigheze continuități și discontinuități în

comunicarea, sistemul de valori, norme și modele culturale dintre profesori – părinți, profesori – elevi, părinți – elevi, locul unde între doi parteneri apar diferențe mari de opinii, în atitudini și așteptări. Concluziile acestui studiu relevă faptul că:

- *Profesorii și părinții consideră că latura educativă a procesului de învățământ este extrem de deficitară în comparație cea instructivă;*
- *Părinții doresc ca în școală să se organizeze activități extrașcolare și de timp liber;*
- *Părinții așteaptă ca elevii să învețe la școală deprinderea bunelor maniere;*
- *Părinții propun, pentru buna înțelegere a educației de către copii, ore de educație pentru viață, ore de psihologie școlară, ore deschise despre prietenie și bună înțelegere.*

O serie de alte concluzii interesante cu privire la școală și socializare au fost desprinse în urma studiului „Motivația învățării și reușita socială” (2004), desfășurat de un colectiv de cercetători ai Institutului de Științe ale Educației:

- *Școala manifestă o totală lipsă de interes pentru cunoașterea modelelor de succes dominante la nivelul populației școlare, a intereselor și aspirațiilor elevilor săi;*
- *Școala este incapabilă să propună elevilor săi modele de succes dezirabile din punct de vedere social;*
- *Profesorii și consilierii școlari se află pe ultimele locuri în preferințele elevilor pentru modele de urmat;*
- *Activitatea de consiliere și orientare este deficitară în ceea ce privește întâmpinarea nevoilor elevilor, în unele cazuri lipsind cu desăvârșire;*
- *Școala este considerată necesară pentru succesul social doar prin faptul că este emițătoare de diplome;*
- *Cultura școlară dominantă este centrată pe instrucție, pe transmiterea de informații.*

1.7. CONCLUZII

Pornind de la rezultatele investigațiilor de teren invocate, se poate concluziona că cercetările privitoare la procesul socializării în școală subliniază într-o mare măsură deficiențele și dogmatismul

procesului de socializare realizat în școală. Se desprinde ideea că în planul devenirii sociale a elevilor săi școala promovează fie o lipsa totală de preocupare, fie o socializare ce nu vine în sprijinul elevilor, fiind deficitară la nivelul practicilor, valorilor promovate, rezultatelor obținute. Din concluziile acestor studii aflăm că școala românească este caracterizată în foarte mare măsură de incompetență în ceea ce privește realizarea unui proces de socializare adecvat realităților sociale pentru care își pregătește absolvenții, iar acolo unde apar astfel de preocupări ele sunt dominate de valori și norme ce încurajează conformismul, pasivismul elevilor, prelurea necritică, raportul conflictual între profesori și elevi, lipsa modelelor autentice.

Considerăm că există deschisă oportunitatea unor noi investigații în problematica socializării, iar actuala lucrare vine, în plus față de investigațiile de tip descriptiv, să propună măsuri concrete, la nivelul interacțiunii profesor – elev care să optimizeze procesul socializării.